

Unes humanitats amb futur

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Unes humanitats amb futur

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Barcelona, 2014

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Unes **Humanitats** amb futur

Inclou el manifest "Unes humanitats amb futur"

ISBN 9788499652177

I. Institut d'Estudis Catalans

1. Humanitats 2. Humanitats — Ensenyament

1+7/9

Coordinació de l'edició:
Rosa Franquesa Bonet,
Gabinet de la Presidència de l'IEC

© dels autors dels textos
© 2014, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juny del 2014

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Il·lustració de la coberta: Perico Pastor

Disseny de la coberta: Azuanco

Compost per Anglofort, SA
Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-217-7

Dipòsit Legal: B. 12954-2014

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

ÍNDIX

Introducció de Joandomènec Ros, president de l'Institut d'Estudis Catalans	5
Presentació de Salvador Giner, antic president de l'Institut d'Estudis Catalans	9
Presentació d'Armand Puig i Tàrrach, degà de la Facultat de Teologia de Catalunya	13
Intervencions de personalitats signants del manifest	17
— Jaume Casals, rector de la Universitat Pompeu Fabra	19
— Carles Duarte i Montserrat, president del Consell Nacional de la Cultura i les Arts (CONCA)	23
— Carme Arenas, presidenta del PEN Català	27
— Joan Viñas Salas, president de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya	31
— Benet Casablanca, director acadèmic del Conservatori Superior de Música del Liceu	35
— Lluís Pasqual, director del Teatre Lliure	39
— Damià Pons, escriptor	43
Parlament d'Antoni Castellà, secretari d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya	47
Parlament d'Irene Rigau, consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya	51
Manifest «Unes humanitats amb futur»	55

Introducció de Joandomènec Ros,
president de l'Institut d'Estudis Catalans

La necessitat de recuperar la formació humanística ha portat a professors de diferents disciplines, sota l'empareda de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Facultat de Teologia de Catalunya, a elaborar el manifest «Unes humanitats amb futur», que es va presentar públicament el 16 de gener de 2014 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, a la Sala Prat de la Riba de l'IEC, sota la presidència de la consellera d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, Irene Rigau, i amb la presència del secretari d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya, Antoni Castellà.

L'objectiu del manifest, al qual s'han adherit més de quatre-centes persones i diferents institucions culturals i acadèmiques, és recuperar el paper de les humanitats en la construcció cultural del país i promoure'n l'aplicació en el camp de l'ensenyament, des de la primària fins a la universitat.

Com a ciutadà responsable, comparteixo la lletra i l'esperit del manifest, perquè sóc plenament conscient que la situació actual, al carrer, a les aules, en l'àmbit ciutadà, és greument deficitària en els valors ètics i humans que s'hi reclamen. Però, també, com a científic d'una de les ciències anomenades «dures», i alhora naturalista i lletraferit, estic convençut que la història de la ciència és indèstriable de la història del pensament, de l'art i de la història *tout court*, i el mateix es pot dir de la filosofia de la ciència. És a dir, que les ciències formen part de la cultura en igualtat de condicions amb les lletres i les humanitats.

Potser ja és hora de recordar que el mateix C. P. Snow va renegar de la seva proposta primerenca de les «dues cultures» i de reconèixer que només n'hi ha una, que comprèn tot allò que és humà. I que la paraula ciència prové del llatí *scientia*, i aquest terme, del verb *scire*, 'saber', 'comprendre'. I què hi ha més característicament humà que la curiositat, que és el desig de saber? Tot referint-se a la necessitat que les ciències (i les humanitats) siguin més presents als currículums acadèmics, recentment Xavier Duran¹ escrivia: «Exercitar la memòria, estimular la capacitat crítica, ensenyar a discernir entre causalitat i casualitat o mostrar estratègies de resolució de problemes no són pas qualitats menors en la societat actual. Pensar que només les ciències o només les humanitats són imprescindibles per assolir-les és un empobriment que ens allunya d'un objectiu global». Comparteixo també aquestes reflexions.

D'altra banda, la denúncia de la precarietat del discurs ètic en general és especialment aplicable a l'àmbit de la ciència i de la tecnologia, i en un món que cada cop és més dependent d'aquestes, que l'han transformat de manera total en els darrers dos segles, entenc que seria suïcida no tenir present aquesta precarietat.

1. Xavier DURAN, «Ser o no ser... culte», *Ara* (10 maig 2014).

L'acte de presentació al públic del manifest comptà amb la presència dels signants: Salvador Giner i Armand Puig i Tàrrach, promotors, i Rafael Argullol, Agustí Borrell, Victòria Camps, Lluís Font, David Jou, Jordi Llovet, Xavier Morlans, Perico Pastor, Ramon Pla, Francesc Torralba i Mariàngela Vilallonga.

Set de les més de quatre-centes persones que es van adherir al manifest hi feren intervencions breus. Foren Jaume Casals, Carles Duarte i Montserrat, Carme Arenas, Joan Viñas Salas, Benet Casablanca, Lluís Pasqual i Damià Pons.

Les seves intervencions, juntament amb les de la consellera d'Ensenyament, Irene Rigau, i el secretari d'Universitats i Recerca, Antoni Castellà, i la dels dos promotors, han estat recollides en aquest opuscle, que l'Institut té el plaer d'editar.

Agraïm a Perico Pastor, també signant del document, que hagi il·lustrat la coberta d'aquest llibre.

Presentació de Salvador Giner,
antic president de l'Institut d'Estudis Catalans

Aquest document «Unes humanitats amb futur» és una idea que Armand Puig i jo vam tenir a partir de la nostra inquietud comuna sobre l'estat de les humanitats i quin seria el seu futur. Ho vam plasmar al llarg de moltes reunions i amb la col·laboració, la millora i els retocs de molts companys. Ens preocupen les humanitats i ens vam adonar que és una paradoxa, ja que s'ha fet un esforç per posar el país a l'altura de la resta d'Europa en qüestions científiques, de ciències més pures. Tots saben el que tracten les humanitats i, naturalment, tenen una importància enorme perquè ens fan entendre la humanitat, a la qual no ens podem apropar des del punt de vista de la biologia ni de la física, és una cosa molt més complicada: la humanitat ha creat tot un univers d'idees, de valors, de significats, una visió del cosmos a través dels anys. Durant molt de temps, el conreu de les humanitats a Europa s'ha centrat en l'estudi dels clàssics, però aquesta tendència ha canviat considerablement i ara és molt més, és l'estudi del destí de la humanitat i quines fórmules existeixen per resoldre els problemes endèmics que tenim. El món està en una situació gravíssima, es neguen drets humans, hi ha guerres que no sabem aturar, i tot això ens assenyala que cal repensar filosòficament la condició humana. Nosaltres hem pensat que dues institucions com la Facultat de Teologia de Catalunya i l'Institut d'Estudis Catalans podrien fer quelcom junts, que podria ser una declaració. I vam considerar que la importància d'aquesta declaració era que la dirigíem al poble català i a la societat catalana perquè hi reflexionem tots. És necessari entendre l'home en termes actuals. La humanitat s'ha de preocupar d'una manera especial de les humanitats, s'han de conrear i fer avançar, i això és una responsabilitat comuna. S'està produint un canvi en el món extraordinari que necessita unes noves humanitats.

Presentació d'Armand Puig i Tàrrach,
degà de la Facultat de Teologia de Catalunya

Aquest acte és expressió d'un consens i d'un anhel compartit per moltes persones. Els signants del document que avui presentem s'afegeixen als qui han manifestat per escrit la seva adhesió i als qui avui han volgut participar en aquesta sessió, senzilla i solemne, plena de significat. Veient aquesta sala, plena de gom a gom, es diria que les humanitats tenen un gran poder de convocatòria! I aquest és un símptoma del tot positiu.

Després de dos anys llargs de reunions i de diàleg vibrant, ha vist la llum un document vigorós i madur, que combina diagnosi i proposta. Aquest text reflecteix, molt probablement, un estat d'ànim compartit per moltes persones i institucions del país que s'ocupen i es preocupen per la cultura humanística, que són conscients que les humanitats són pal de paller de la identitat europea i les consideren una de les aportacions cabdals d'Occident al món. Dient-ho en termes de gènesi cultural, som fills i hereus d'Atenes, de Roma i de Jerusalem. I ho som havent passat per la Il·lustració i la modernitat. Aquesta és la nostra manera de ser en el món i en la història.

Tanmateix, no volem deixar espai a la nostàlgia ni a la lamentació. No serviria de res recordar glòries passades o concloure planyívolament que les humanitats pertanyen a un món que ha deixat d'existir. Per això, en el títol del document, hem posat junts dos termes, «humanitats» i «futur», perquè quedi clar l'esperit que anima un text que d'una certa manera constitueix una declaració de principis. No volem resignar-nos a acceptar com a irreversibles la depauperació del pensament, el desconeixement de relats i referents bàsics, el culte ansiós de la immediatesa, l'oblit amnèsic de la història, la precarietat del discurs ètic, el progressiu buidatge simbòlic, l'afebliment de la qualitat espiritual de la vida.

El futur demana capgirar tendències, suscitar noves respostes, imaginar complicitats. Les humanitats són la germana gran de la ciència i de la tecnologia, i totes tres han de contribuir a la construcció d'un món a mesura humana, ni selectiu ni exclusiu, que promogui la dignitat de la persona en els diversos registres que la configuren —començant per les condicions de vida i pel dret al treball. El motor d'aquest projecte, que ha d'arribar a tots els ciutadans començant pels joves, només poden ser les humanitats. La cultura serà el gran desafiament del segle XXI. Per això el nostre document va més enllà d'una defensa de les necessàries llengües clàssiques o dels, igualment necessaris, grans relats bíblics. Afirmar el futur de les humanitats vol dir garantir la pervivència de persones i pobles, significa resistir als moviments d'assimilació propis d'una cultura mundial uniformitzadora que comportaria la dissolució de la riquesa cultural de la humanitat i, per extensió, l'acabament de moltes formes de vida. Les humanitats són un baluard contra la deshumanització.

Un dels elements més encertats en el document que presentem és el

subratllat de l'entusiasme i la passió. En darrer terme, una peça literària o teatral, una obra d'art o una arquitectura reeixida són el resultat d'un procés creatiu, llarg i ardu, en el qual l'esperit humà es veu confrontat amb una tasca que el sobrepassa. Tan sols la conjunció de treball honest i d'entusiasme mantingut fan possible un resultat feliç, que s'identifica amb la feina ben feta. La cultura no s'improvisa ni és fruit de la precipitació. Ben al contrari, demana sedimentació, i alhora embranzida. La mescla de coneixement i passió és clau en la creació cultural. Ho testimonia l'exemple, citat en el document, del mestre que és capaç d'atraure els deixebles i de convertir l'aridesa de la lletra en fertilitat i abundància.

Humanitats i mestratge van junts, i per això ens congratulem que avui ens acompanyin persones amb altes responsabilitats en la transmissió del saber, com la consellera Irene Rigau o el secretari d'Universitats, Antoni Castellà, o bé representants conspicus del teixit social del país, com l'arquebisbe de Tarragona o el bisbe de Girona. Es fan presents en aquest acte, amb la seva adhesió, el cardenal de Barcelona, gran canceller de la Facultat de Teologia de Catalunya, que envia una salutació cordial a tots els assistents; l'arquebisbe d'Urgell, i els bisbes de Sant Feliu i de Solsona.

Les humanitats, avui, ens congreguen. Que aquest acte sigui un pas decidit en el seu relleu i consolidació com a projecte col·lectiu d'un país que, en el decurs de la seva història, ha conegut de primera mà els grans actors de l'Europa humanística: el món grecoromà; la cultura cristiana, empeltada de judaisme, i l'aportació insubstituïble de la Il·lustració. Fem-ho possible. Hi tenim molt a guanyar.

Intervencions de personalitats signants del manifest

Jaume Casals,
rector de la Universitat Pompeu Fabra

Primer de tot, cal que esmenti un cert confort amb l'actitud dels responsables del Govern de la Generalitat en matèria d'universitats. Un cop verificades les dades estadístiques que mostren una demanda a Catalunya del 6 % en estudis d'humanitats, quan en països europeus amb els quals ens voldríem comparar és del 12 %, el professor Lluís Jofre em convoca i em pregunta com podríem remuntar aquesta situació, com podríem ajudar a rectificar aquest «error» en la demanda. El punt de vista honora el director general d'Universitats.

Una col·lega que ha vist anunciat l'acte d'avui m'envia amablement una llista considerable d'enllaços a les pàgines web d'algunes de les universitats més prestigioses del món (Stanford, MIT, Colúmbia...) i compara l'optimisme i la cura amb què s'hi tracten les humanitats amb la simple tolerància negativa d'alguna de les nostres pàgines institucionals a Catalunya. Faig la prova dels corresponents clics i us convido a fer-la.

Confesso que, amb els anys, he canviat de preferències en la meua lectura de *La muntanya màgica*. De jove, quan Naphta i Settembrini es disputaven la tutela de Hans Castorp, em seduïa l'escepticisme i la intel·ligència fosca de Naphta. Però a poc a poc m'he anat sentint millor amb l'optimisme ingenu i lluminós de Settembrini. Això no vol dir que em miri amb més indulgència del compte les conquestes de la humanitat en el camp de l'estupidesa. Demano prestada una citació de Chateaubriand al meu professor Pere Lluís Font, aquí present, avui dia encara més oportuna que quan miro enrere: «Hi ha moments de la vida en què cal administrar el menyspreu amb molta avarícia, de tan gran com és el nombre dels que n'estan necessitats».

Quan lleigeixo aquest manifest redactat entre l'Armand i el Salvador i una colla d'amics del seminari, l'Institut i la universitat, torno a apostar per l'optimisme que hi han sabut vessar. L'optimisme com una mena de condició lògica sense la qual gairebé no podríem pensar. Crec, doncs, en un cert progrés. Un progrés mesurable no per una mena d'augment en el benestar tecnològic. Aquest progrés és massa gran i ja no es pot avaluar. A causa del seu èxit, s'ha devorat ell mateix i només es reflecteix fora de l'espai mesurable, com una realitat implacable i només de vegades feliç (molts de nosaltres no tindríem alguns dels nostres fills si no hagués estat pel progrés de la medicina, per exemple). Res de tecnologia, doncs, per valorar el pas del temps. En canvi, allò que fins ara era símbol més aviat de valors immòbils i perdurables, l'amor a l'educació basada en el tipus de saber propi de les humanitats, és precisament el que em sembla ara l'únic índex del progrés. La presència de les humanitats com a índex del progrés: qui ho hauria dit?

Carles Duarte i Montserrat,
president del Consell Nacional
de la Cultura i les Arts (CONCA)

No naixem en el buit, del no-res. Ens incorporem a una realitat cultural construïda com a plasmació de les aportacions de les generacions successives, que han dignificat l'existència humana i han contribuït a dotar-la de sentit.

L'acceleració dels avenços tecnològics desenvolupats durant les darreres dècades pot generar la impressió equívoca entre alguns que els segles precedents són un mer pròleg a la veritable història, la que tenim el privilegi de protagonitzar.

Com vostès saben, em defineix la meva condició de poeta i de lingüista i se'm fa indispensable assenyalar la naturalesa que les paraules tenen de testimoni i expressió de l'experiència humana a través de les cultures i de les geografies. Les llengües no són barreres, sinó portes que ens conviden a conèixer, a capbussar-nos en universos humans que sorgeixen del diàleg entre la persona, la naturalesa i la història. El llenguatge, que ens singularitza per la seva complexitat, ens ha acompanyat pels camins del coneixement i de l'abstracció fins que la ment ha assolit els nivells d'excel·lència i de refinament que han permès els grans descobriments científics i les obres literàries, visuals, musicals o escèniques més fascinants.

Resulta un exercici d'imprudència i d'arrogància menysprear la nostra dimensió simbòlica i espiritual, que ha estat determinant en la configuració de la interpretació de la nostra concepció de l'existència i de la nostra consideració del món.

Les nostres arrels europees ens remetent al món bíblic, a la filosofia grega i a la civilització romana. El nostre sentit de l'ètica i de l'estètica ens convida a l'exercici responsable de la raó i a l'educació en la creació i el goig de la bellesa, que no respon només a la improvisació o a simples reaccions intuïtives, sinó a una tradició de domini tècnic, al talent, a la intel·ligència i a la imaginació.

No és possible plantejar-se ni el present ni el futur de la humanitat menystenint els fonaments que la sostenen i que l'han enlairada fins a fites que ens meravellen en disciplines com les ciències de la salut o de l'Univers i que no s'han de separar d'una visió integral de l'ésser humà, de l'art que ha estat capaç de concebre, de les reflexions i els paradigmes que han conformat la seva lectura de la realitat, de la seva trajectòria en l'horitzó de la transcendència.

Vivim en una època que ens sorprèn per l'exaltació que de vegades s'hi produeix de la frivolitat, de la banalització, del que fa més primària, menys consistent, reflexiva i lúcida l'experiència de viure.

Desconcerta avui l'exhibició impúdica de la ignorància i inquieta una acceptació tàcita, gairebé resignada, d'una indigència intel·lectual que, en lloc de dissimular-se, es projecta públicament d'una forma notòria. Ens cal respondre-hi reivindicant la cultura de l'humanisme, la que ens mostra els mati-

sos i la complexitat, la que propugna la dignitat, la que ens duu pels territoris fecunds de la interpel·lació crítica i de la celebració de la bellesa.

Durant la Segona Guerra Mundial, quan es va proposar al primer ministre britànic, Winston Churchill, de tancar museus i reduir dràsticament les despeses culturals, hi va reaccionar amb un contundent: «Then, what are we fighting for?»; és a dir: «I doncs, per a què lluitem?».

Avui escau evocar-ho per preguntar-nos quins són i han de ser els nostres valors i a quin model de societat aspirem, començant per l'escola, continuant pels mitjans de comunicació i l'acció de les institucions, perquè no podem desconèixer qui som, d'on venim, obviar el teixit de què està feta la nostra mirada.

I la nostra resposta ens ha de portar a proclamar de nou amb fermesa, amb exigència, amb esperança, l'humanisme, que explica el progrés humà i que ens ha d'allunyar d'una societat dominada per la ignorància i per la violència. M'adhereixo, doncs, amb entusiasme a la declaració que aquí es presenta.

Carme Arenas,
presidenta del PEN Català

La veritable riquesa d'una societat és el coneixement dels seus ciutadans. La cultura humanista és la que ens allibera de les fronteres, de qualsevol barrera, allò que ens fa participar i entendre millor el món en què vivim. En definitiva, com deia Cioran, és un instrument ben útil d'oposició a la barbàrie.

Immersionats com estem en plena revolució tecnològica, l'anomenada *tercera revolució*, de res no ens servirà si no se sustenta en la base del coneixement tant humanístic com científic, perquè aleshores els ciutadans comptem només com a consumidors, com a usuaris, i se'ns manleva la capacitat de fer aportacions, de tenir idees.

La filòsofa Martha Nussbaum ja ens ha explicat de manera prou clara, en els seus estudis sobre l'ensenyament de les humanitats i la seva relació amb l'ètica o la política, com les societats que no transmeten el coneixement entren en una deriva on només preval el criteri mercantilista, sense tenir en compte els ciutadans i llurs vides. No interessa la felicitat, el progrés, sinó la productivitat. Això comporta sovint unes conductes molt poc ètiques per part dels seus dirigents, un tot s'hi val que allunya cada vegada més aquests ciutadans de la plenitud i de la maduresa, els fa incapaços de ser al món decidint de quina manera hi volen ser. Tot això genera un munt de desigualtats creixents.

Un dels criteris instaurats en la nostra societat per fer recular o per menystenir també en alguns casos els estudis humanístics, la transmissió del coneixement, és que aquests estudis no produeixen; són, per tant, inútils.

Recentment, ha estat el professor Nuccio Ordine qui al seu assaig *L'utilità dell'inutile* ha rebutat aquests arguments fàcils dient que és precisament el coneixement no sols allò que fa avançar les societats, sinó també que les fa pròsperes. Dades recents del nostre país mostren que la cultura aporta 76.000.000 €: una part important del nostre PIB. Per tant, allò que es pot veure des de la miopia com un fet inútil es revela com el més útil, com la millor inversió, fins i tot en termes econòmics.

Cal que els poders no posin límits al coneixement, que no utilitzin arguments econòmics ni les crisis per justificar allò que no és justificable. És precisament en temps de crisi quan cal establir un aprofitament millor dels recursos. I els millors recursos són els que es destinen al coneixement.

Cal, també, que les institucions i els organismes que treballem en el terreny de la cultura, amb la connivència dels mitjans de comunicació, siguem capaços d'establir un pacte de les prioritats, tot reivindicant el saber humanístic per poder viure en una societat desenvolupada, culta i lliure.

Cal que reivindicuem també la importància de la investigació, en el camp universitari, com a fi en si mateixa, sense que hagi de comportar un retorn immediat i traduït en xifres.

Cal reivindicar el gust pel saber. Si no, viurem —vivim ja— en un món on cada vegada més escassegen les idees i on sobren les opinions i els comentaris.

Aquest acte d'avui, resultat del manifest «Unes humanitats amb futur» al qual fa un any ens vam adherir, és necessari i de justícia, i ha de representar un punt d'inflexió cap a la recuperació dels estudis humanístics com una necessitat vital.

Joan Viñas Salas,
president de la Reial Acadèmia
de Medicina de Catalunya

Agraeixo al president de l'IEC, professor Joandomènec Ros, l'amable invitació a participar en aquest important acte que dona relleu al necessari document «Unes humanitats amb futur» així com als seus impulsors, professors Armand Puig i Salvador Giner, i redactors. En aquest segle XXI que vivim, les humanitats són molt necessàries. Si no hem adquirit la formació integral de la persona, el perill de l'aplicació dels avenços científicotecnològics en contra de les persones és molt gran. Cal cultivar no sols la intel·ligència logicomatemàtica, sinó les vuit que Howard Gardner va descriure; molt mal s'ha fet i es fa dissociant-les i oblidant-ne d'altres d'essencials, en especial la interpersonal o emocional i la intrapersonal o espiritual.

En tot el sistema educatiu cal incloure la formació integral de les persones, seguint el continuïum de la formació.

Pel que fa a la universitat, a més del que ha dit el rector de la Universitat Pompeu Fabra, professor Jaume Casals, i el que dirà el secretari d'Universitats, cal tenir cura dels ensenyaments de les humanitats; encara més en aquests temps de crisi. Això sí, amb la generositat de tothom per saber ser eficients i compartir ensenyaments per fer-los sostenibles, mai eliminant-los, ans al contrari, fomentant-los per tenir molts més alumnes, introduint, com diu el document, la formació humanística en tots els currículums, en especial els de les ciències experimentals. Formar en humanitats és contribuir a la millora del nivell cultural de la societat.

Pel que fa a la medicina i l'ensenyament de ciències de la salut, les humanitats són, si això és possible, encara més necessàries. La medicina està basada en dos pilars: els de les ciències experimentals i els de les ciències humanístiques. Volem que ens atengui un professional competent, no sols tècnicament, sinó humanament i ètica: un bon metge i un metge bo. Les competències de les humanitats són del tot imprescindibles i cal incrementar-ne l'aprenentatge en els nostres plans d'estudi. Ja el metge i filòsof català Letamendi va escriure que «el metge que sols sap medicina, ni medicina sap». I un dels fundadors de la bioètica, Edmund Pellegrino, va escriure que la «medicina és la més humana de les arts, la més artística de les ciències i la més científica de les humanitats».

Per tant, com a metge i com a professor subscric plenament aquest document.

Benet Casablanca,
director acadèmic del Conservatori
Superior de Música del Liceu

Des de temps immemorials, la música ha estat sempre considerada a cavall de les arts, de la ciència i de les humanitats. Com les seves germanes artístiques, i els diversos llenguatges que li són propers, la música constitueix una via de coneixement del món i al mateix temps una manera de desenvolupar la nostra sensibilitat; la música ens parla de l'individu però apel·la a la col·lectivitat; de fet, té necessitat d'aquesta col·lectivitat, sense la qual molts gèneres musicals no es podrien produir, i sense la recepció col·lectiva no es tancaria el cercle de la comunicació artística. La música és al mateix temps abstracta i concreta, local i universal; la música és filla del present, però dialoga amb el passat —de fet neix, germina, a partir de la integració creativa d'aquest passat— i sovint assoleix visions pregonas que ens permeten albirar el futur.

La música tindria una petita especificitat derivada de la seva matèria primera, el temps, temps abstracte i incopsable però alhora temps viscut, per tant la música apel·la directament a la complicitat en tot moment activa de l'individu a través de la memòria i de la consciència, i possiblement això explica el seu efecte —no exempt de certes ombres— tan profund sobre el més íntim de l'ésser humà, fins i tot quan aquest no és plenament conscient que l'escolta, només la sent, merament la rep. L'obra musical, de fet, no arriba mai a tenir una consistència material tangible: en el moment mateix de néixer el so s'extingeix. La música sorgeix del silenci i en cessar reinstaura el silenci. Només en la nostra ment podem donar forma orgànica, compacta i plena de sentit a la successió d'instants fugissers d'un temps que s'escola en el moment mateix de prendre cos. La música s'enfronta al temps i, en fer-ho, sembla negar-lo. La música, en un món sorollós i ensordidor com el que ens envolta, ens permet i catalitza una experiència que per a mi és la més preciosa, com és el fet de trobar-se amb un mateix, i només quan ens trobem amb nosaltres mateixos podem obrir-nos als altres.

Una persona sàvia, Goethe, va parlar de música en alguns moments i, al meu entendre, ho va fer sempre amb una extraordinària perspiciàcia i capacitat de penetració, que m'agradaria recordar ara. Goethe esmenta la formació del quartet de corda, el nucli de la música de cambra, exemple meravellós d'aquest equilibri entre els quatre individus que el conformen i la comunitat que els aplega, i el posa com a paradigma del pensament il·lustrat. Goethe descriu un quartet de Haydn —mestre en el qual reconeixia les qualitats del geni: ingenuïtat i ironia— com una conversa estimulante, amena, entre quatre homes assenyats. Aquestes paraules de Goethe copsen i representen molt bé, en la meua opinió, aquest ideal de civilització, de civisme, que la música, com les altres arts, cadascuna amb les seves peculiaritats i formes de manifestació que li són pròpies, i jo diria que les humanitats en el seu conjunt, transmeten i fan possible, i això fa que siguin absolutament necessàries, com s'ha dit aquí i molt

millor que com ho pugui reblar qui els parla, en aportar un riquíssim conjunt de valors, principis i capacitats imprescindibles per al desenvolupament de l'ésser humà.

Aquesta idea de pensament il·lustrat i aquest concurs de la memòria, el més íntim, propi i irreductible que té l'individu, concurs necessari en el cas de la música, i que fa que aquesta sigui una experiència tan intensa, constitueixen, juntament amb tots els esmentats en la resta d'intervencions, alguns dels valors que l'educació —i és per això que vull agrair als seus promotors la iniciativa del present manifest, que comparteixo plenament— ens esperona a cultivar, en dotar-nos d'un seguit d'eines que permeten desenvolupar tot el potencial de cada persona, que serà així capaç de realitzar-se, aprofundint en la seva interioritat i compartint-la amb els altres; serà llavors que aquesta persona podrà fer ús de la seva llibertat, ser un ciutadà crític i actuar com un ciutadà lliure, i només així podrà esdevenir, finalment, un ésser humà i un ciutadà en tota la plenitud de significat dels termes.

Lluís Pasqual,
director del Teatre Lliure

Imagineu-vos un lloc on un grup d'individus, una col·lectivitat, es pogués aplegar lliurement per explicar-se històries que sorgeixen d'aquesta col·lectivitat i hi pertanyen i interessen. Un lloc on les persones que expliquen aquestes històries despleguessin amb la més absoluta llibertat una infinitat de sentiments, des dels més evidents fins als més inconfessables i amagats, i també una infinitat de raons que expliquessin el comportament, fins i tot el més insospitat, d'aquestes persones. Un lloc on la gent que assistís a aquest ritu d'explicació col·lectiva pogués reconèixer, com si es tractés d'un mirall, els seus propis sentiments i les seves pròpies raons i, encara més, els sentiments i les raons dels altres, tan semblants i tan diferents. Un lloc on el respecte per la identitat de l'altre i la seva expressió fos tan alt que els sentiments i les raons expressats no fossin interromputs per ningú sinó escoltats des del silenci en tota la seva extensió i profunditat fins a l'última paraula o l'últim gest. Imaginem-nos encara que l'activitat, el joc que es practica en aquest lloc, servís com a font de coneixement per formar les persones i enriquir-les en la seva mirada lliure múltiple i compartida sobre la vida i els altres éssers humans. I que aquesta activitat procurés un plaer, el plaer sensible d'assistir a una representació, és a dir, a una metàfora de la vida interpretada per uns individus de la mateixa espècie, el cor dels quals bat amb les mateixes pulsacions que el seu. Si l'home fos capaç de crear un lloc així i una activitat com la que acabo de descriure, segur que faria tot el possible per conservar-los. Amb una mirada no miop o malintencionada tothom sap que estic parlant del teatre, la poesia que s'alça des del llibre per encarnar-se en un escenari, que els nostres avantpassats van inventar i practicar fa milers d'anys, i que ens van llegar perquè ens en servíssim i ens acompanyés en la vida i hi anés canviant per tal de reflectir-la. El van consagrar com una de les belles arts. Una més de les que pertanyen al que aquí avui en diem humanitats i que són tan necessàries per a l'esperit de l'home com caminar perquè la nostra sang circuli bé dins el cos. La pràctica de la cultura és un dret i l'aliment de l'esperit que representen les humanitats, en aquest cas el teatre, no hauria de tenir en contra ni un minúscul gra de sorra perquè qualsevol gest d'aquesta mena és un atemptat contra la imaginació, que és la llibertat del pensament, i això és un acte criminal.

Damià Pons,

escriptor

En el marc d'un món tan veloçment canviant, en un temps en què el culte desenfrenat al present pot acabar produint un menyspreu gens raonable de les lliçons del passat, quan la mundialització origina grans moviments de població i, com a conseqüència, el desarrelament de la terra pròpia i, alhora, la desvinculació del nou entorn de vida esdevenen trets característics de moltes societats, la reivindicació de les humanitats com a pal de paller de la vida individual i col·lectiva no tan sols té molt de sentit sinó que és a hores d'ara una actitud del tot imprescindible. Les humanitats enriqueixen les persones i els pobles amb la memòria recreada del passat, els posen en contacte amb les idees, les creacions artístiques i els relats fundacionals que han construït la part més noble i més consistent de la civilització d'Occident. Les humanitats ens aporten els instruments necessaris per afrontar la missió difícil d'entendre la condició humana i les complexitats de la societat, i ens inculquen els afanys de transformació i de transcendència concretats en realitzacions artístiques, en raonaments de naturalesa ben diversa i en models de vida fonamentats en la dignitat i en la llibertat.

Les monstruositats que sorgeixen de la conducta humana, sigui individual o col·lectiva, poden trobar en el coneixement humanístic la barrera que amb més eficàcia n'impedeixi el desenvolupament. I a l'epicentre de les humanitats hi ha sempre el llenguatge, els milers de llengües existents que formen el gran tresor de la diversitat, i també la nostra llengua particular, «el nostre llatí», com deia el rei En Jaume. Una llengua, la catalana, que en el moment present, i a diferents indrets dels Països Catalans, és menystinguda i arraconada pel poder polític, per uns governs que li neguen el nom, que en qüestionen la unitat, que en fomenten la fragmentació i que la converteixen en legalment prescindible i subalterna. En el marc d'una reivindicació global i universal de les humanitats, d'una aposta pel seu futur i per la seva generalització social, en cap moment no podem oblidar-nos de la necessitat d'afirmar el dret de la llengua i la cultura catalanes d'assolir la més absoluta plenitud dins tot el seu territori històric.

Parlament d'Antoni Castellà,
secretari d'Universitats i Recerca
de la Generalitat de Catalunya

Sóc molt feliç de poder participar en un acte tan solemne com aquest. És veritat que fa un any que vam encetar la reflexió en la Secretaria d'Universitats sobre alguns aspectes del coneixement, amb les seves particularitats, i l'alarma s'encén en l'àmbit transversal de les humanitats. Tenim un 6% d'estudiants d'humanitats, quan la mitjana europea se situa en un 10%. En aquell moment, vam decidir convocar representants de les nostres facultats, degans i experts per crear una ponència des de la perspectiva de la situació de les humanitats i per reflexionar sobre com es podien potenciar. Justament ahir es van tancar les conclusions de la ponència i podem compartir quines són les línies que cal desenvolupar. Partíem del fet que, a diferència d'altres tipus d'estudis, la formació en humanitats ha de respondre a tres necessitats: la primera, formar especialistes; la segona, completar la formació dels estudiants que optin a una titulació universitària, i la tercera, satisfer la voluntat de saber i créixer. Constatàvem que probablement en els darrers anys s'ha tendit a satisfer el primer objectiu i deixar molt de banda el segon i el tercer.

Les conclusions de la ponència són: primera, que cal incrementar l'atracció de la comunitat universitària i la societat en general envers les humanitats, mitjançant accions com, per exemple, donar suport institucionalment a les iniciatives que busquen ampliar els col·lectius que reben formació humanística i procurar la màxima qualitat de les assignatures que s'ofereixen. Un altre possible camí és identificar matèries humanístiques d'especial atractiu, necessitat i rellevància social per incloure-les en els plans d'estudis d'àmbits no humanístics. Finalment, es pot analitzar la viabilitat legal i econòmica d'obrir una matrícula complementària a determinades assignatures d'humanitats per a la participació de qualsevol ciutadà. Segona, que s'han de fer visibles les competències i transversalitats que les humanitats permeten desenvolupar i el seu valor en el progrés socioeconòmic. Tercera, hi ha d'haver una oferta d'estudis de qualitat; en aquest sentit es farà un esforç per seleccionar programes i personal acadèmic excel·lents en el marc internacional i per incentivar els nivells més elevats de qualitat científica i docent en humanitats. Cal dur a terme actuacions per reconèixer aquells entorns acadèmics més rellevants del món i que ajuden a projectar una imatge positiva de la nostra oferta, com afavorir la mobilitat del personal amb programes específics, valorar les oportunitats de la modalitat semipresencial —que pot suposar una millora en l'accessibilitat—, reduir les traves administratives a la col·laboració acadèmica i, finalment, promoure la millora continuada. La ponència en si mateixa vol reflexionar sobre quin ha de ser el desenvolupament d'accions en aquest sentit i anar avaluant si aquestes tenen l'impacte desitjat des del punt de vista dels estudis d'humanitats. Passa a ser compromís de les universitats la col·laboració per potenciar les humanitats i les lletres. Quarta, l'objectiu és

superar el debat sobre la manera de tendir cap a una economia del coneixement i, un cop superat, anar cap a una societat del coneixement, que vol dir construir un país amb uns ciutadans integralment cultes.

Parlament d'Irene Rigau,
consellera d'Ensenyament
de la Generalitat de Catalunya

Gràcies pel treball realitzat i enhorabona per l'acte que avui hem celebrat, que avala la qualitat i el contingut del manifest. Vaig seguir de ben a prop el grup de treball i penso que aquest text és un referent imprescindible en el camí que cal recórrer. Perquè entenc que ara correspon passar de la reflexió a l'acció, un repte que ens plantegeu d'una manera clara a Universitats i Ensenyament, i també als mitjans de comunicació.

En un tema profund com és aquest, té un valor especial l'aire fresc i l'enriquiment espiritual i intel·lectual que heu aportat. Sempre és d'agrair poder-nos enfrontar a una reflexió nova i, més encara, en un moment en què estem pressionats per una llei d'educació que ni tracta els problemes nous ni resol els problemes vells.

Per tant, gràcies per ampliar l'enfocament i el panorama amb aspectes fonamentals per a la societat, la cultura i el país. El document ja diu que l'educació i l'ensenyament han estat també afectats per la crisi general del saber. La primera afectada ha estat l'autoritat del mateix docent, autoritat que li ve del coneixement, i la situació esdevé complexa si l'entorn no reconeix aquest domini del coneixement. Aquesta crisi també ha afectat l'actitud envers l'estudi en els nostres alumnes en un marc en què l'individualisme i el consumisme han esdevingut la norma. Tenim un alumnat que en els darrers anys ha viscut com a principal interès obtenir la gratificació immediata dels seus desitjos. El desinterès per la tradició també ha deixat la institució escolar en una situació crítica molt sovint. Avui és una bona oportunitat per restablir i potenciar la figura del professor que conrea i comunica la passió pel coneixement —en aquest cas, les humanitats—, i aquest és un objectiu que compartim.

Ja coneixen la meva obsessió perquè la universitat assumeixi plenament que la funció que té assignada de formar els docents és clau perquè qui transmet el coneixement i la cultura sabem que és el mestre i el professor, i la universitat té l'eina principal, que és la formació del professorat. A les conclusions de la ponència que heu exposat avui us demano que afegiu aquest punt, que analitzem els plans d'estudi dels mestres i valorem quins són els referents que transmetem i quin n'és el llegat. Queda clar que, quan un professor toca el cor de l'alumne, li obre la ment. Però per poder ensenyar amb passió, hi ha d'haver domini. I és la universitat qui ha de garantir als ensenyants el ple domini de les matèries, fonamental en la transmissió cultural. També és necessari donar una visió nova al catàleg de titulacions i per això cal tenir en compte les vocacions, el moment en què l'alumne comença a pensar què voldrà estudiar de gran. Tenir un bon mestre en determinades matèries és el que pesa més a l'hora de triar una carrera en el futur. Si volem donar impuls i garantir un bon futur ens ho hem de plantejar des del començament, abans de la universitat.

Per sortir de l'analfabetisme funcional i simbòlic, hem de pensar com cal transmetre el cabal de referents d'origen religiós i quin paper li correspon a l'escola més enllà de l'àmbit religiós.

Però el fet és que estem en un punt crític: d'ací a poc necessitarem professors de català i no sé si podrem disposar de suficients titulats en filologia catalana, perquè tant l'oferta com la demanda han anat baixant. La pregunta és: com podem orientar el sistema? Perquè és evident que necessitem titulats per a ensenyar bé el català. Aquí l'Institut sempre ens ha donat un suport de gran valor. La situació no és fàcil, perquè si els nostres ensenyants no tenen un bon model lingüístic, no podrem garantir la qualitat i, per tant, més enllà de la reflexió teòrica, tindriem una pràctica de poca qualitat. Per tant, benvinguts tots aquells documents que ens ajuden a identificar els problemes i ens obliguen a superar el dia a dia per avançar-nos en les qüestions que són clau en el nostre país.

Reitero aquesta felicitació. Sé que no podem separar el què del qui. El com ja el deixarem a la metodologia, però cal que Universitats i Ensenyament lliguem el què i el qui per poder garantir aquesta transmissió adequada, que permet que cada persona doni també sentit a la seva pròpia vida alhora que aprèn dels altres.

Manifest

«Unes humanitats amb futur»

Unes humanitats amb futur

Les darreres transformacions en el món de l'ensenyament, els vastos processos culturals de canvi i les convulsions en la situació econòmica i política, amb el predomini de la lògica del mercat capitalista, són factors que incideixen en el conreu de les que, en els països occidentals, es coneixen com a «humanitats». Les humanitats han configurat la cultura occidental des dels seus inicis (Atenes, Roma, Jerusalem) mitjançant un lligam amb les ciències i la tècnica, el qual es manifesta sobretot en el Renaixement i es perllonga fins a la modernitat. Aquesta es fonamenta en l'esperit crític i dialògic, la democràcia, la tolerància, el respecte a la ciència, el pluralisme de creences i el coneixement filosòfic. Allunyar-se de les humanitats empobreix i aïlla. Occident ha forjat una visió del món en la qual l'autonomia i la dignitat de la persona i la seva constitució espiritual són a la base d'un sentiment comú.

La intensa preocupació, plenament justificada, dels governs i de la societat civil pel foment de la ciència, la tecnologia i les noves formes de transmissió del coneixement i de la informació ha anat acompanyada d'una minva en l'atenció envers les humanitats. Igualment, altres factors, com la pèrdua dels grans relats històrics i dels referents col·lectius, han contribuït a afeblir el conreu de les humanitats. Les dificultats amb què es troben les humanitats s'inscriuen en una crisi més general del saber, també del saber científic, sovint valorat tan sols per les seves aplicacions pràctiques i sense que se'l relacioni amb la pregunta pel sentit.

La minva de la cultura humanística comporta l'empobriment del pensament, la precarietat del discurs ètic i la pèrdua de la cohesió de la nostra civilització. En aquest sentit, és urgent sortir de l'analfabetisme funcional i simbòlic, que deixa grans buits en el sistema de referències personals i col·lectives i permet submissions i manipulacions. Cal una recuperació del símbol, començant pel llenguatge mateix, en els seus horitzons filosòfic i religiós, com un dels senyals distintius d'una cultura humanística completa. La cultura humanística és una inversió necessària.

Les humanitats són percebudes com a mancades d'atracció, com si fossin poca cosa més que un llegat arcaic i sense interès. Tanmateix,

porten dins d'elles la passió per la bellesa i per un món més humanitzat, lliure i feliç. Les humanitats són interessants i útils, perquè ajuden la persona humana a examinar-se a si mateixa i a valorar i admirar el que rep d'altres persones, perquè contribueixen a articular críticament el propi pensament i a expressar-lo de manera intel·ligible, perquè discernir i tenir criteri és imprescindible per viure i per orientar-se. Cal, però, recuperar l'entusiasme per totes les creacions de l'esperit humà i restablir i potenciar la figura del mestre que conrea i comunica les humanitats amb passió.

L'educació s'ha erigit en un repte cabdal en un món que tendeix a l'individualisme i a la desvinculació de les responsabilitats compartides. La transmissió del saber i de la saviesa no pot quedar al marge de la societat del coneixement. Més aviat la tecnosfera ha de permetre una circulació àmplia de la cultura humanística. Igualment, en els mitjans de comunicació, les propostes de tipus humanístic han de trobar-hi un ressò rigorós i de qualitat. Les humanitats formen part del «nucli dur» de les formes espirituals de vida, més enllà del materialisme i de l'utilitarisme.

Per tot això, fem les propostes següents:

Les llengües i la literatura, la filosofia, la història i les arts són els pilars fonamentals de la civilització i la cultura. Per això, és imprescindible garantir que tothom sàpiga parlar, llegir i escriure correctament. Amb relació a la secundària, els escriptors clàssics, grecs i llatins, i els grans relats de la Bíblia (l'antiga «història sagrada») han de ser referents culturals que han de trobar el seu lloc en el currículum escolar. Per això, cal impulsar l'aprenentatge de les llengües modernes i de les llengües clàssiques (grec i llatí), les quals s'han de mantenir com a matèries optatives però no residuals. D'altra banda, pel que fa a la literatura, cal establir un cànon obert d'autors i d'obres que resumeixi els fruits del coneixement humanístic que tothom hauria d'assimilar. En no poques cultures europees, tot emulant la familiaritat dels grecs amb Homer, es tendeix a promoure el coneixement dels clàssics respectius durant la secundària. Aquesta tendència ha de ser mantinguda en el cas de la cultura catalana, que no ha de menystenir els grans valors de la literatura universal, entesa com a patrimoni de la humanitat.

La universitat ha de combinar l'especialització amb una consideració global dels sabers. La connexió i la transversalitat es fan, doncs, especialment necessàries. Cal plantejar fórmules intel·ligents que facin presents les humanitats a l'interior dels currículums de les carreres tècniques. Concretament, en els currículums escolars i universitaris s'ha de trobar l'equilibri entre les disciplines tècniques i les humanitats. No es poden confinar les humanitats a les «carreres de lletres». Les ciències necessiten les humanitats, i les humanitats no poden desvincular-se de la ciència.

Les humanitats han de procurar establir aliances estratègiques amb les ciències, amb les tecnologies i amb el món de la comunicació. La cultura humanística s'ha de valer de tots els aliats possibles per tal de contribuir eficaçment a l'esperit del temps. És convenient, per exemple, que la cultura humanística empri les noves tecnologies sense abandonar del tot els formats tradicionals, sinó fent veure la complementarietat entre tradició i innovació, i buscant la millor manera de difondre i impulsar allò que és essencial al món del pensament: l'autoritat de la raó. Les humanitats necessiten una discriminació positiva. En aquest sentit, seria convenient fomentar el gust per la lectura, l'escriptura i el coneixement dels clàssics.

Els mitjans de comunicació —també aquells que utilitzen els nous codis comunicatius— són vehicles potents de difusió cultural, i en darrer terme han esdevingut «educadors», sobretot de les generacions més joves. La cultura humanística ha d'entrar dins el món de la comunicació, i cal receptivitat per part dels mitjans perquè això sigui factible. Les humanitats tindran futur en la mesura que siguin enteses com a factor d'humanització, de responsabilitat moral i cívica i de creixement de l'esperit humà.

Barcelona, 16 de gener de 2013

SALVADOR GINER, ARMAND PUIG, RAFAEL ARGULLOL, AGUSTÍ BORRELL, VICTÒRIA CAMPS, LLUÍS FONT, DAVID JOU, JORDI LLOVET, XAVIER MORLANS, PERICO PASTOR, RAMON PLA, FRANCESC TORRALBA, MARIÀNGELA VILALLONGA

Institut
d'Estudis
Catalans

